

Sektor rolny Ukrainy

(na podstawie wyników produkcji w 2009 r.)

Wprowadzenie

Mimo wielu niesprzyjających czynników, wpływających na efektywność działalności w ukraińskim rolnictwie (takich jak niekonsekwentna strategia rozwoju sektora, przedłużanie moratorium na swobodny obrót ziemią rolną, uzależnienie od sytuacji makroekonomicznej i finansowej państwa, wpływającej na dostępność kredytów; b. zmienne w ostatnich latach warunki pogodowe, etc.) – branża rolno-spożywcza staje się coraz bardziej znaczącym sektorem ukraińskiej gospodarki [Zob.: pkt. 1. *Pozycja rolnictwa na Ukrainie*]. Rolnictwo okazało się w latach 2008-2009 jedynym odpornym na kryzys działem ukraińskiej gospodarki, w którym nie odnotowano spadku produkcji, a Ukraina zyskała pozycję jednego z największych producentów i eksporterów zbóż na świecie [zob. pkt. 2.: *Tendencje rozwojowe ukraińskiego rolnictwa w latach 2008-2009*]. W związku z kryzysem gospodarczym i spadkiem sprzedaży głównych ukraińskich branż eksportowych (metalurgia, chemia) rolnictwo, wykorzystując dobre zbiory i koniunkturę na rynkach międzynarodowych, staje się też coraz istotniejszym źródłem dewiz ze sprzedaży produkcji za granicą [zob. pkt. 3: *Eksport i import towarów rolnych*]. Produktywność pracy w sektorze rolnym na przestrzeni ostatnich 4 lat wzrosła dwukrotnie i prawie pięciokrotnie w porównaniu do 2000 r. Jednocześnie, utrzymujące się ze względu na niedoinwestowanie sektora, niskie plony – świadczą o wciąż dużym potencjale rozwojowym branży. Mimo ograniczonej swobody działalności, związanej z przedłużanym moratorium na swobodny handel ziemią, na Ukrainie rozwijają się wielkoobszarowe gospodarstwa rolne (pow. 100 ha), które stanowią ponad jedną czwartą ogólnej liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w ukraińskim rolnictwie i kontrolują około połowy wszystkich gruntów rolnych na Ukrainie. Dwadzieścia pięć największych spółek działających w sektorze rolnym Ukrainy, gospodarujących na obszarze od kilkudziesięciu tys. ha wzwyż, kontroluje ok. 3 mln ha, czyli blisko 10% powierzchni gruntów ornych [zob.: pkt. 4. *Przedsiębiorstwa rolne*]. Część tych firm kontrolowanych jest przez inwestorów zagranicznych [zob.: pkt. 5. *Inwestycje zagraniczne*], choć zdecydowana większość – przez kapitał miejscowy. Kryzys gospodarczy, mimo ograniczenia możliwości pomocy państwa dla sektora, sprzyja dalszej koncentracji produkcji opartej na dzierżawie ziemi (w związku z rokrocznym przedłużeniem moratorium na swobodny obrót ziemią). Abstrahując od wielu wyzwań i oczekiwanych problemów w roku 2010 (skutek kryzysu gospodarczego, ograniczonych możliwości wsparcia sektora przez państwo i kredytowania rolnictwa przez osłabiony sektor bankowy), perspektywy ukraińskiego rolnictwa wydają się dobre, co wiąże się z jego niepodważalnymi atutami: wielkim arealem ziemi wysokiej klasy, dogodnym położeniem Ukrainy, niskimi kosztami pracy oraz, co bardzo istotne, potencjałem rozwojowym dużego, 46-milionowego rynku wewnętrznego [zob.: pkt. 6. *Podsumowanie i perspektywy*].

1. Pozycja rolnictwa na Ukrainie

Obszary wykorzystywane w celach rolniczych (42,8 mln ha) stanowią blisko 70% terytorium kraju; powierzchnia gruntów ornych wynosi 32,5 mln ha. Ludność wiejska stanowi 31,8% populacji Ukrainy; na wsi mieszka 14,6 mln osób¹, w tym 8,2 mln w wieku produkcyjnym. Spośród 21 mln zatrudnionych na Ukrainie, 3,3 mln osób pracuje w sektorze rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa (z tego 790 tys. pracowników najemnych).

---

¹ W Polsce na obszarach wiejskich mieszka 14,8 mln osób, co stanowi 38,8% ludności kraju.

Według danych Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy, sektor rolny wygenerował w 2008 roku 7,8% PKB kraju² (w 2001 r. wskaźnik ten wynosił 16,3%); do tej wartości można dodać ok. 5% PKB, jakie generuje przemysł spożywczy. Największy w tym udział miały obwody: winnicki, kijowski, czerkaski i dnipropietrowski (produkcja powyżej 6 mld UAH).

Tabela 1. Produkcja globalna sektora rolnego w 2008 r. w podziale na grupy producentów

	Produkcja globalna		w tym produkcja			
			Roślinna		zwierzęca	
	mln UAH	%	mln UAH	%	mln UAH	%
Wszystkie kategorie gospodarstw	103977,9	100,0	64899,1	100,0	39078,8	100,0
Przedsiębiorstwa rolne	47865,4	46,0	32136,1	49,5	15729,3	40,3
w tym:						
państwowe przedsiębiorstwa rolne	1448,8	1,4	1110,0	1,7	338,8	0,9
prywatne przedsiębiorstwa rolne	46416,6	44,6	31026,1	47,8	15390,5	39,4
z nich:						
gospodarstwa farmerskie	5921,4	5,7	5263,1	8,1	658,3	1,7
Gospodarstwa indywidualne	56112,5	54,0	32763,0	50,5	23349,5	59,7

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Ukraina należy do grupy największych światowych producentów pszenicy, jęczmienia, żyta, słonecznika i kukurydzy. Wielkość produkcji rolnej znacznie przekracza potrzeby rynku krajowego; jedynie na rynku mięsa i owoców odnotowywany jest deficyt, zaspokajany przez import (którego udział w konsumpcji wewnętrznej stanowi, odpowiednio, 19,2% i 21,3%)³. Ukraina jest jednym z największych eksporterów zbóż na świecie, z ponad 6-proc. udziałem w wielkości światowego eksportu. Wartość sprzedaży zagranicznej ukraińskich płodów i przetworów rolnych⁴ w 2009 r. wyniosła 9,5 mld USD, co stanowiło aż 24% udziału w eksporcie Ukrainy ogółem⁵.

Według danych za 2008 r. 46% produkcji sektora wytwarzają przedsiębiorstwa rolne (prywatne: 44,6%, państwowe: 1,4%), a 54% – indywidualne gospodarstwa. W produkcji roślinnej udział przedsiębiorstw i indywidualnych gospodarstw jest taki sam, natomiast gospodarstwa indywidualne odpowiadają za większą część produkcji zwierzęcej (60%).

Wielkość produkcji w sektorze rolnym *per capita* w 2008 r. wynosiła 2248 UAH, a w przeliczeniu na 100 ha ziemi rolnej – 277,6 tys. UAH. Regionami, które przodują w produkcji roślinnej są: winnicki, połtawski, dnipropietrowski i charkowski, w produkcji zwierzęcej: lwowski, kijowski, czerkaski, dnipropietrowski, doniecki i Autonomiczna Republika Krymu.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. ziemia należąca do kołchozów przeszła w posiadanie mieszkańców wsi. Z uwagi na ustanowione i obowiązujące moratorium na sprzedaż ziemi o przeznaczeniu rolnym, większość zasobów ziemi uprawianych przez przedsiębiorstwa (powstałe często na bazie dawnych kołchozów) to grunty dzierżawione od właścicieli. Do zniesienia moratorium na obrót ziemią rolną i utworzenia rynku ziemi formalnie potrzebne

² Dane za 2009 r. dostępne będą pod koniec lutego br. Dla porównania wskaźnik ten dla Polski wynosi ok. 4%.

³ Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки, Координаційна Рада з питань аграрної політики при Кабінеті Міністрів України, Аналітично-Дорадчий Центр Блакитної Стрічки Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй, Інститут Розвитку Аграрних Ринків, Київ-2009.

⁴ Sekcje I-IV ukraińskiej taryfy celnej.

⁵ W polskim eksporcie produkty rolno-spożywcze mają udział 10-12%.

jest przyjęcie dwóch ustaw: „O rynku ziemi” i „O państwowym kadastrze”, od lat brakuje jednak woli politycznej dla przeprowadzenia takich zmian. Nawet w wypadku zniesienia moratorium w przyszłości – nabywanie ziemi rolnej przez obcokrajowców i zagraniczne firmy będzie zapewne zabronione. Część inwestorów woli więc stan obecny – gdy nie muszą się obawiać, że dzierżawiona przez nich ziemia zostanie wykupiona przez konkurencję. Z drugiej strony, inwestorzy narzekają na fakt, iż większość umów dzierżawy na Ukrainie (64%) zawierana jest na okres do 5 lat, a jedynie 9% na okres 10 lat i dłużej⁶.

Tabela 2. Użytkowanie ziemi rolnej wg stanu na 1.01.2009 r. (w tys. ha)

	Użytki rolne	Grunty orne
Łącznie na Ukrainie		
w tym:	42 844,8	32 473,4 ⁷
Gospodarstwa indywidualne (mieszkańcy wsi)	15 604,0	11 374,6
Przedsiębiorstwa rolne	17 252,2	15 695,4
Prywatne farmy rodzinne	4 031,9	3 817,0

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

2. Tendencje rozwojowe ukraińskiego rolnictwa w latach 2008-2009

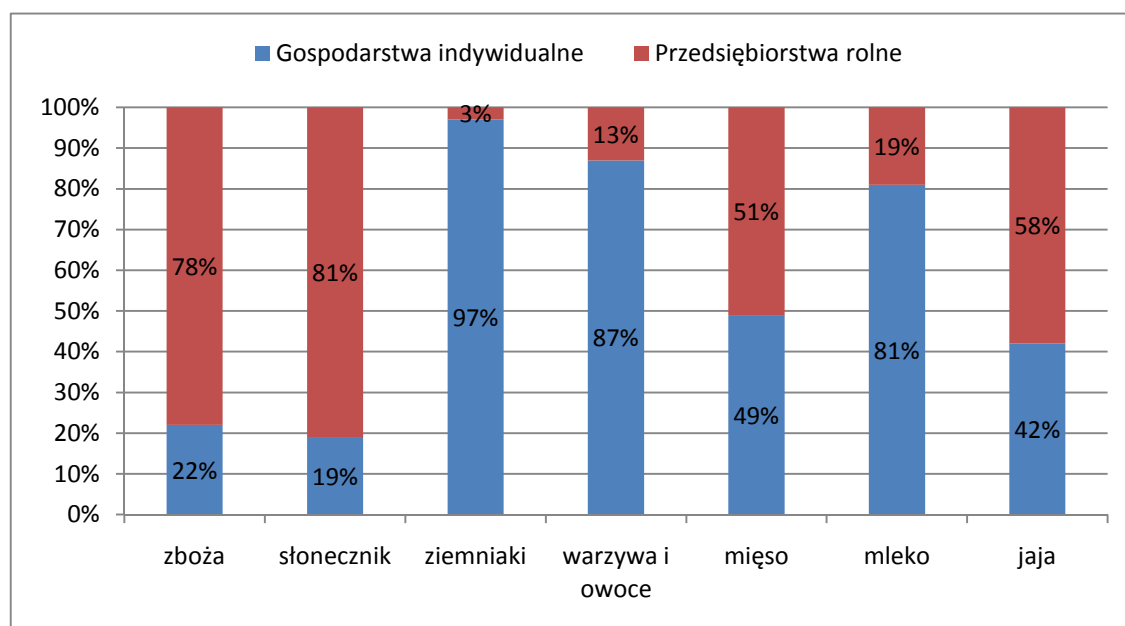
W 2008 r. wartość produkcji rolnej wzrosła o ponad 17%, co wynikało jednak w dużej mierze z efektu niskiej bazy i spadku produkcji sektora w roku poprzednim (związanego z suszą i niższymi zbiorami zbóż w 2007 r.). Rolnictwo okazało się wówczas jedynym znaczącym sektorem gospodarki Ukrainy, który odnotował wzrost produkcji. To dzięki wynikom rolnictwa Ukraina zakończyła cały rok ze wzrostem PKB, mimo głębokiej recesji w ostatnim kwartale 2008 r. (początek kryzysu gospodarczego). W 2008 r. (rekordowym pod względem ilości zebranych zbóż) produkcja roślinna stanowiła 62%, a produkcja zwierzęca – 38% łącznych wyników sektora (rok wcześniej odpowiednio 56% i 44%). Produkcja zbóż stanowiła 21,5%, warzyw – 22,9%, owoców – 3,6%, hodowla bydła, trzody i drobiu – 19,7%, produkcja mleka – 12%, jaj – 4,4%.

W 2009 r. rolnictwo okazało się ponownie jedynym działem gospodarki, w którym nie odnotowano spadku produkcji (wobec 21,9% spadku produkcji przemysłowej Ukrainy ogółem). Według opublikowanych 19 stycznia br. wstępnych danych za cały miniony rok, wartość produkcji sektora rolnego wzrosła w 2009 r. o 0,1%. Po trzech kwartałach rejestrowano nawet wzrost produkcji rolnej o 3,3% (w porównaniu do analogicznego okresu 2008 r.), zniwelowany jednak w kolejnych trzech miesiącach w związku z niższymi zbiorami zbóż (46 mln t) w stosunku do rekordowego pod tym względem 2008 roku (53,2 mln t) i związanym z tym spadkiem produkcji roślinnej o 2,4% (produkcja zwierzęca w 2009 r. była o 4,2% wyższa niż w 2008 r.).

⁶ „Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні...”.

⁷ Dla porównania powierzchnia użytków rolnych w Polsce wynosi 16,2 mln a powierzchnia gruntów ornych - 12,1 mln ha.

Wykres 1. Struktura produkcji rolnej Ukrainy w 2009 r. wg kategorii producentów

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

2.1. Produkcja roślinna

Zbiory zbóż w 2009 r. wyniosły 46 mln t, łączna powierzchnia zbiorów – 15,47 mln ha, średnie plony – 29,7 q/ha (w 2008 r. – 34,6 q/ha). Zebrano prawie 21 mln t pszenicy, prawie 1 mln t żyta, 11,8 mln t jęczmienia oraz prawie 1,9 mln t rzepaku. Ponadto z 2 mln ha zebrano 10,4 mln t kukurydzy, a z 622 tys. ha – 1 mln t soi.

Produkcja buraka cukrowego wykazuje tendencję spadkową (niska dochodowość, przestarzałe mechanizmy państwowego regulowania i wsparcia przetwórstwa). Według ukraińskiej statystyki, w 2009 r. z powierzchni 319,5 tys. ha zebrano 10 mln ton buraka cukrowego (plon 313,6 q/ha), czyli ok. 6% światowej produkcji (dla porównania, w Polsce w 2008 r. z powierzchni 187,5 tys. ha zebrano zbiory buraka cukrowego w wys. 8,7 mln t, osiągając średnie plony 465 q/ha). Cukrownie wyprodukowały 1,27 mln t cukru. Ukraina odnotowuje prawie dwukrotnie większe zbiory ziemniaków niż Polska, przy tym powierzchnia zasiewów tej kultury jest niemalże trzykrotnie większa niż w Polsce, a plony niższe o ok. 25%.

Zbiory nasion słonecznika wyniosły 6,36 mln t. W 2009 r. na Ukrainie wyprodukowano 2 717,853 tys. t oleju słonecznikowego (wzrost o ponad 49,4% w stosunku do 2008 r.). Większość oleju słonecznikowego produkowanego na Ukrainie jest eksportowana (popyt wewnętrzny ocenia się na 400 tys. t). Powierzchnia zasiewów kultur ozimych pod zbiory w 2010 r. była nieznacznie wyższa niż w roku poprzednim (o 287 tys. ha).

Produkcja zbóż i roślin oleistych skupiona jest głównie w południowych, centralnych i wschodnich obwodach, rzepak uprawiany jest również na zachodzie i północy kraju. Pszenica, jęczmień i kukurydza to najważniejsze kultury zbożowe na Ukrainie, powierzchnia zasiewów pod żyto, owies i proso jest zdecydowanie mniejsza. Wśród roślin (kultur) oleistych najważniejszą pozostaje uprawa słonecznika, ostatnimi laty odnotowywano wzrost produkcji rzepaku i soi.

Tabela 3. Zbiory w 2009 r.

	Zbiory ogółem			Powierzchnia zbiorów			Plony	
	tys. ton	zmiana (w porównaniu do 2008r.)		tys. ha	różnica (w porównaniu do 2008r.)		z 1 ha w q	zmiana (+/-) w por. do 2008r.
		w tys. ton	%		w tys. ha	%		
Zboża	46007,6	-7282,5	86,3	15468,3	87,6	100,6	29,7	-4,9
w tym								
pszenica (ozima i jara)	20885,1	-5000,3	80,7	6752,4	-300,8	95,7	30,9	-5,8
jęczmień (ozimy i jary)	11831,8	-779,7	93,8	4993,5	826,3	119,8	23,7	-6,6
żyto ozime	953,6	-97,2	90,7	461,0	2,4	100,5	20,7	-2,2
owies	730,7	-213,7	77,4	415,6	-29,8	93,3	17,6	-3,6
gryka	188,6	-52,0	78,4	254,2	-27,6	90,2	7,4	-1,1
kukurydza	10468,3	-978,8	91,5	2087,9	-352,2	85,6	50,1	3,2
Buraki cukrowe	10020,8	-3416,9	74,6	319,5	-57,7	84,7	313,6	-42,6
Słonecznik	6360,6	-165,6	97,5	4192,8	-86,7	98,0	15,2	-0,1
Soja	1042,5	229,7	128,3	622,3	84,4	115,7	16,8	1,7
Rzepak	1873,2	-999,6	65,2	1013,6	-366,0	73,5	18,5	-2,3
Ziemniaki	19696,1	150,7	100,8	1411,8	2,9	100,2	139,5	0,8
Warzywa gruntowe	8301,8	336,7	104,2	456,0	-1,9	99,6	182,0	8,1
Owoce i jagody	1612,3	108,2	107,2	227,5	-5,9	97,5	70,9	6,5
Winogrona	468,7	53,4	112,9	70,8	-0,1	99,9	66,2	7,6

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Według szacunków United States Department of Agriculture [dalej: USDA], w 2009 r. Ukraina miała ok. 2-proc. udział w światowej produkcji zbóż (2,3% w 2008 r.) i, dzięki bardzo dobrym zbiorom w minionych dwóch latach, plasuje się pod koniec pierwszej dziesiątki największych producentów zbóż w świecie. Podobną pozycję, z ok. 3-proc. udziałem w światowej wielkości produkcji w 2009 r. (3,8% - w 2008 r.), Ukraina zajmuje w produkcji pszenicy. Kraj ten jest, obok Rosji, największym producentem nasion słonecznika w świecie, z ok. 20-proc. udziałem w światowej produkcji (w łącznej wielkości produkcji nasion oleistych Ukraina zajmuje siódme miejsce, z 2,1% udziału). Ukraina jest też światowym potentatem w produkcji jęczmienia (czwarte miejsce po Rosji, Francji i Niemczech, ponad 8% udziału w produkcji światowej) i żyta (5. miejsce, 5,3%). Liczy się także m.in. w produkcji owsa (7./ blisko 4%), rzepaku (8./ ok. 3,2%), kukurydzy (9./ 1,3%) i soi (10./ 0,4%)⁸.

W najważniejszych kategoriach upraw Ukraina osiąga plony z hektara dużo niższe, często niemal dwukrotnie, od średnich europejskich, w przypadku większości kultur znacznie też niższe niż w Polsce i, co ciekawe, w niektórych uprawach – znacznie niższe niż w sąsiedniej Białorusi, dysponującej dużo gorszymi jakościowo ziemią uprawnymi. W większości przypadków Ukraina osiąga jednak znacznie lepsze rezultaty od regionalnych konkurentów: Rosji i Kazachstanu.

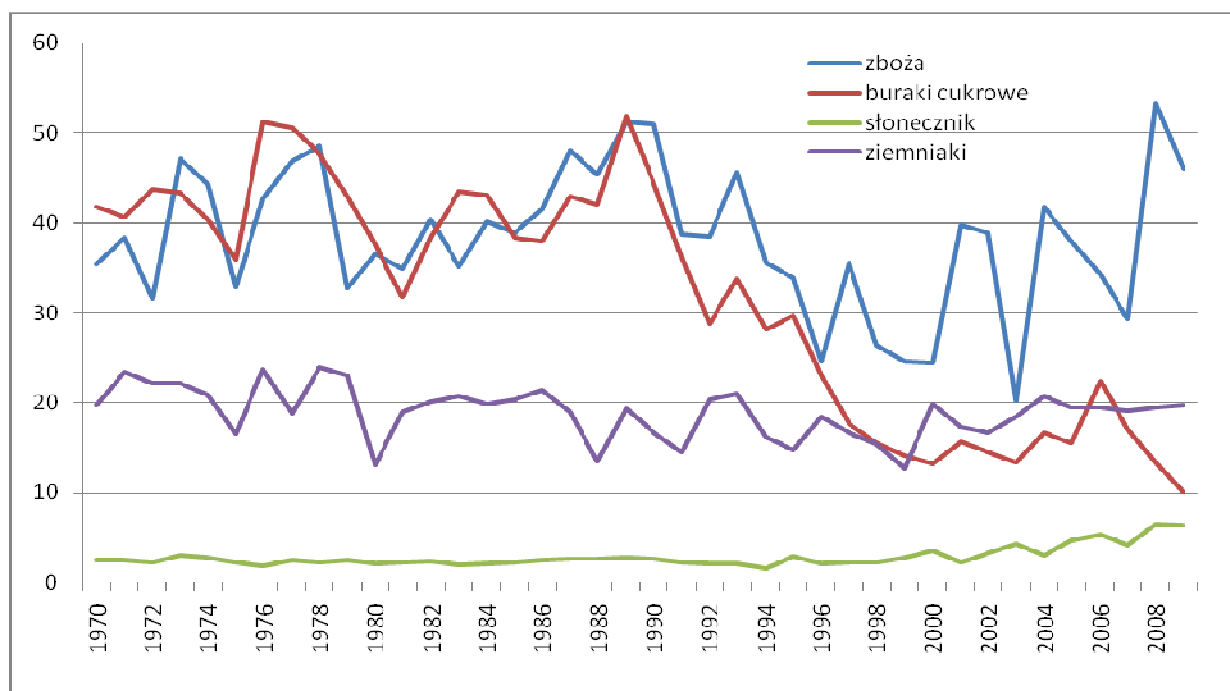
⁸ Na podst.: United States Department of Agriculture.

Według danych USDA za bieżący rok marketingowy (2009/2010), średnie plony pszenicy na Ukrainie wyniosły ok. 30 q/ha (ok. 37 q/ha w 2008), w porównaniu ze średnimi plonami dla UE-27 [dalej: UE] na poziomie 54 q/ha. Ukraińskie rolnictwo wygląda szczególnie niekorzystnie na tle europejskich potentatów rolniczych, takich jak Francja (74,4 q/ha), Niemcy (78,1 q/ha) czy Wielka Brytania (78,9 q/ha). Nieco lepiej wygląda tu już porównanie z Polską (41 q/ha), a znacznie lepiej: z Rosją (nieco ponad 20 q/ha) i Kazachstanem (niespełna 12 q/ha). Średnie plony jęczmienia na poziomie ok. 24 q/ha (30,4 q/ha w roku poprzednim) okazują się niemal dwukrotnie niższe niż w UE (ok. 45 q/ha; w Polsce: 33,3 q/ha) i dużo niższe niż na Białorusi (33 q/ha), ale znów: dużo wyższe niż w Rosji (19,8 q/ha) i Kazachstanie (11,4 q/ha).

Podobna dysproporcja w wielkości plonów dotyczy żyta: 20 q/ha (UE: 34,3 q/ha; Niemcy – drugi producent żyta w świecie – 56,4 q/ha; Polska – 3. producent – 25,5 q/ha, a więc niewiele lepiej niż na Ukrainie), wobec 18,2 q/ha w Rosji (światowy lider) i 28,3 q/ha na Białorusi (4. producent) i nasion oleistych: niespełna 15 q/ha, UE blisko 27 q/ha, Polska – blisko 30 q/ha; Rosja 11,7 q/ha), przy czym o ile plony rzepaku – 14,6 q/ha – są ponad dwukrotnie niższe od europejskich (UE 32,3 q/ha, Polska 29,6 q/ha; Rosja 11,7 q/ha, Białoruś 19,1 q/ha), soj – 15,2 q/ha – niemal dwukrotnie niższe (UE 26,8 q/ha; Rosja 11,9), o tyle słonecznika – 15 q/ha – zbliżone do średniej unijnej (UE 17,7 q/ha; Rosja 11,6 q/ha, Kazachstan 6,3 q/ha). Bliskie średniego poziomu europejskiego są także plony kukurydzy: 50 q/ha (EU ok. 66 q/ha, Polska 59,6 q/ha; Rosja 33,8 q/ha) i owsa – 22,5 q/ha (UE 29,2 q/ha, Polska 26 q/ha; Rosja 14,3 q/ha, Kazachstan 10 q/ha, Białoruś 32 q/ha)⁹.

Mimo spadku w ub.r. zbiorów zbóż w stosunku do 2008 r., kiedy zebrano rekordowe w historii Ukrainy 53,2 mln t, miniony rok okazał się dużo lepszy od średniego poziomu zbiorów w mijającej dekadzie, który wynosi niespełna 38 mln t (za lata 2001-2009). Ukraina znajduje się w tendencji wzrostowej w produkcji zbóż od 2003 roku.

Wykres 2. Produkcja głównych upraw rolnych na Ukrainie w latach 1970-2009 (w mln ton)

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

⁹ Na podst.: United States Department of Agriculture.

2.1.1. Stan zapasów zbóż

Ilość zbóż w przedsiębiorstwach przechowalniczych, przetwórczych i rolnych, według stanu na 1.02.2010 r., wyniosła 15,1 mln t (20% mniej w por. ze stanem na 1.02.2009), w tym 6,6 mln t pszenicy (2,8 mln t mniej), 3,6 mln t jęczmienia (1 mln t mniej), 3,2 mln t kukurydzy (1,5 mln t mniej) i 0,7 mln t żyta. Bezpośrednio w dyspozycji przedsiębiorstw rolnych znajdowało się 7,3 mln t zbóż, w tym 2,7 mln t pszenicy. Przedsiębiorstwa przechowalnicze i przetwórcze dysponowały 7,8 mln t zboża (w tym przechowalnicze 5,3 mln t).

2.2. Produkcja zwierzęca

W 2009 r. odnotowano niewielki, 0,2-proc. wzrost produkcji mięsa w wadze żywej, do 2,7 mln t (dla porównania, produkcja żywca rzeźnego w Polsce – w 2008 r. – wyniosła prawie 5 mln t.), spadek produkcji mleka o 1,3% (do 11,6 mln t) i dość znaczący, 6-proc. wzrost produkcji jajek (15,9 mld sztuk), przy czym wyniki te wiązały się z pozytywną dynamiką produkcji przedsiębiorstw rolnych, a spadek produkcji mleka wynikał z gorszych wyników gospodarstw indywidualnych, ze względu na dominujący udział tej kategorii gospodarstw w produkcji mleka.

Tabela 4. Produkcja zwierzęca w 2009 r. (dane wstępne)

	Wszystkie gospodarstwa		Przedsiębiorstwa rolne		Gospodarstwa indywidualne	
	2009	w porównaniu do 2008 (%)	2009	w por. do 2008 (%)	2009	w por. do 2008 (%)
Mięso, tys. t*	2728,4	100,2	1400,4	105,4	1328,0	95,2
Mleko, tys. t	11603,6	98,7	2236,6	107,0	9367,0	96,9
Jajka, mln szt.	15856,8	106,0	9234,2	109,0	6622,6	102,1

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy, * - w wadze żywej

W strukturze sprzedaży trzody i drobiu do uboju przez przedsiębiorstwa rolne kontynuowany jest wzrost udziału drobiu, do 66,5%¹⁰ (rok wcześniej 61,9%; w 2007 r. 55%), bydła rogatego 13,8% (rok wcześniej 16,9%; w 2007 r. 22%), trzody chlewnej 19,5% (rok wcześniej 21,1%; w 2007 r.: 23%). W styczniu 2010 r. w strukturze sprzedaży udział drobiu wzrósł do 72,6%; spadł udział bydła rogatego (9,7%) i trzody chlewnej (17,4%).

W okresie styczeń-listopad 2009 r. średnia mleczność jednej krowy w przedsiębiorstwach rolnych wynosiła 3665 kg (wzrost o 447 kg w porównaniu do analogicznego okresu ub.r.), w gospodarstwach indywidualnych 3947 kg (wzrost o 137 kg). Dla porównania: w 2008 r. w Polsce wyprodukowano prawie 5 mln t żywca rzeźnego, udział drobiu stanowił 33,4%, bydła rogatego 14,5%, a trzody chlewnej 50%; średnia mleczność krowy wyniosła w 2008 r. 4351 l. Wielkość produkcji mleka na Ukrainie w 2008 r. była porównywalna z poziomem produkcji mleka w Polsce. Według miejscowych danych (za 2008 r.), Ukraina miała 2,2-proc. udział w światowej produkcji mleka i 0,6-0,7% – mięsa¹¹. Polska, odpowiednio, 2,3% oraz 1,3%¹².

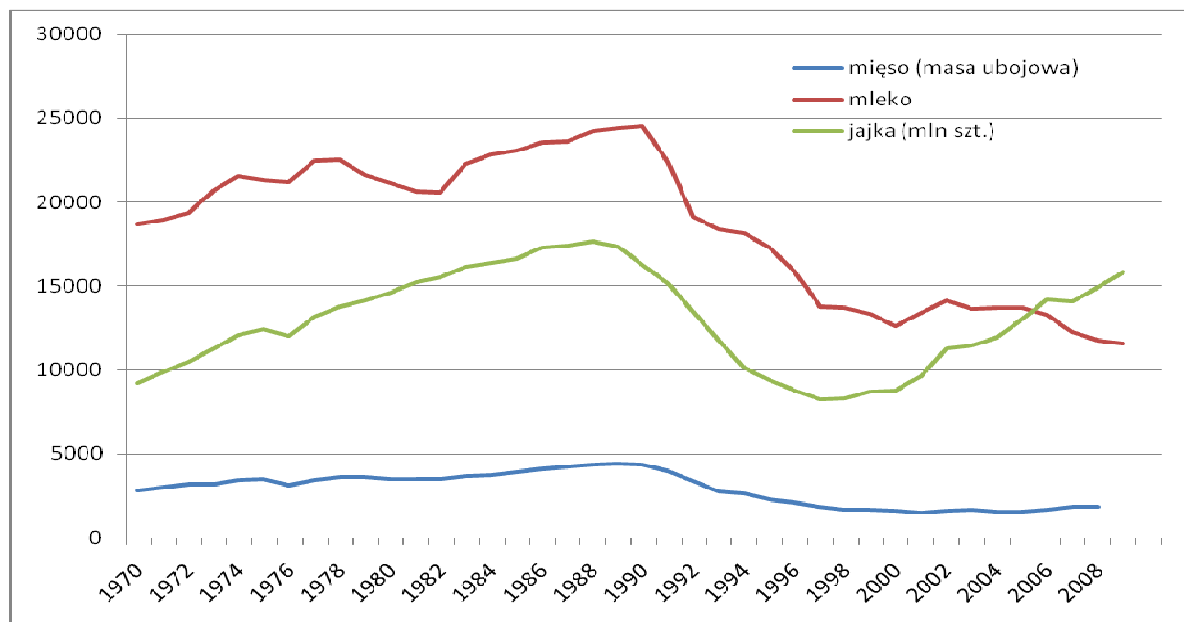
¹⁰ Dane za okres styczeń-listopad 2009 r.

¹¹ Na podst.: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ, Координаційна Рада з питань аграрної політики при Кабінеті Міністрів України, Аналітично-Дорадчий Центр Блакитної Стрічки Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй, Інститут Розвитку Аграрних Ринків, Київ-2009.

¹² Dane za: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi RP.

Po znaczącym spadku w latach 90. ub. wieku, produkcja mięsa (do uboju) rośnie nieznacznie (od 2001 r., kiedy odnotowano najniższy od 1990 r. poziom produkcji 1,52 mln t), produkcja mleka spada niemal nieprzerwanie od początku lat 90. XX wieku. W związku ze znacznym przyrostem pogłowia drobiu, produkcja jajek niemal podwoiła się od 1997 r. (najniższy poziom produkcji w minionym dwudziestolecu, na poziomie 8,24 mld sztuk).

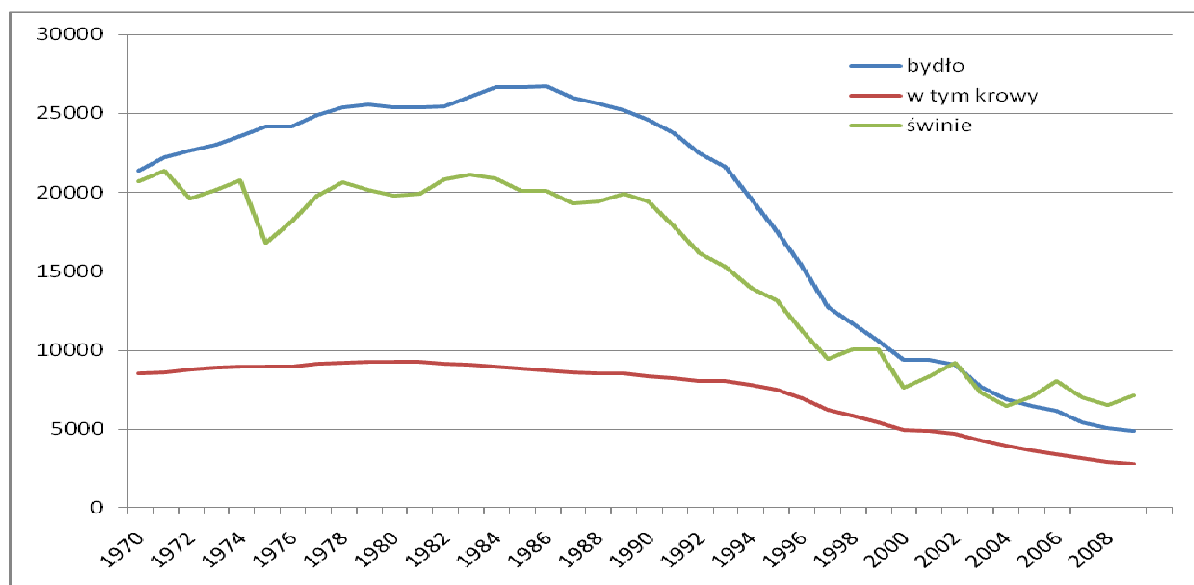
Wykres 3. Produkcja zwierzęca na Ukrainie w latach 1970-2009 (w mln ton/mln szt.)

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Od 2008 r. odnotowywany jest wzrost pogłowia świń, szczególnie wysoki w 2009 r. (wzrost o 9,3%) – w szczególności w przedsiębiorstwach rolnych (+21%). W 2009 r. kontynuowany był natomiast spadek pogłowia bydła (-3,2%) do 4,9 mln sztuk, trwający nieprzerwanie od 1984 r. i szczególnie intensywny w latach 90. XX w. (w 1990 r. pogłowiu bydła wynosiło 24,6 mln sztuk; w 2000 r. już tylko 9,4 mln sztuk).

Wykres 4. Pogłowiu bydła i trzody chlewnej na Ukrainie w latach 1970-2009 (w tys. szt.)

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Zgodnie z danymi z połowy 2008 r., pogłowie bydła rogatego na Ukrainie (w tym krów) było na porównywalnym poziomie do pogłowia bydła rogatego w Polsce. Pogłowie trzody chlewnej było ponad dwukrotnie mniejsze niż w Polsce. Siedmiokrotnie wyższe niż w Polsce było natomiast pogłowie owiec na Ukrainie, a wielkość hodowli drobiu – o 50% wyższa¹³.

Za większą część hodowli zwierzęcej Ukrainy odpowiadają gospodarstwa indywidualne, w których znajdowało się prawie 67% pogłowia bydła (w tym ponad 78% krów), prawie 54 % świń, 83% owiec i kóz oraz 48% drobiu. Większość hodowli usytuowana jest, podobnie jak w Polsce, w małych gospodarstwach, wykorzystujących stare technologie.

Tabela 5. Pogłowie bydła i drobiu (tys. szt.) – stan na 1 stycznia 2010 r.

	Wszystkie gospodarstwa			Przedsiębiorstwa rolne			Gospodarstwa indywidualne		
	1.01. 2010	w porównaniu do 1.01.2009		1.01. 2010	w por. do 1.01.2009		1.12. 2009	w por. do 1.01.2008	
		+, -	%		+, -	%		+, -	%
Bydło rogate	4917,6	-161,4	96,8	1626,5	-93,6	94,6	3291,1	-67,8	98,0
w tym krowy	2757,5	-98,8	96,5	604,4	-19,9	96,8	2153,1	-78,9	96,5
Świnie	7135,4	609,4	109,3	3300,5	569,6	120,9	3834,9	39,8	101,0
Owce i kozy	1797,1	70,2	104,1	312,2	12,1	104,0	1484,9	58,1	104,1
Drób	190544	12988	107,3	99718	11744	113,4	90826	1244	101,4

Zródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Stosunek wielkości hodowli bydła i drobiu do realizowanej sprzedaży zwierząt na ubój wyniósł 107,8% (w 2008 r. – 102,6%). Wg danych Państwowego Komitetu Medycyny Weterynaryjnej, import mięsa w ub. r. kształtował się w 2009 r. na poziomie prawie 25% niższym niż w roku poprzednim i zgodnie z grudniową prognozą miał wynieść 400 tys. ton w całym 2009 r.

3. Eksport i import towarów rolnych

Ukraina jest ważnym eksporterem towarów rolnych. Udział produktów rolno-spożywczych w eksporcie Ukrainy systematycznie rośnie, a w dobie światowego kryzysu gospodarczego sprzedaż za granicę ukraińskich towarów rolnych ucierpiała relatywnie najmniej. Co więcej, wcześniejsze obawy lobby producentów rolnych, związane z akcesją Ukrainy do WTO w maju 2008 r. i obniżeniem stawek celnych na większość produktów rolnych (likwidacja ceł mieszanych, które dla części importowanych produktów, np. mięsnych, były faktycznie cłami zaporowymi) – okazały się przesadzone. Po akcesji odnotowano co prawda kilkukrotny wzrost wartości importowanego mięsa (z poziomu ok. 160 mln USD w latach 2004-2007 do 840 mln USD w 2008 r. i 570 mln USD w 2009 r.), wynikało to jednak w dużej mierze z deficytu surowca na rynku wewnętrznym i rządowego programu walki z inflacją (w 2008 r. stosowano nawet mechanizm pozwalający na import mięsa na potrzeby Państwowego Komitetu Rezerw Materiałowych Ukrainy z zerową stawką celną).

¹³ Dane za: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy, Główny Urząd Statystyczny RP.

Od maja 2008 r. lobby ukraińskich producentów rolnych nie ustaje jednak w forsowaniu kolejnych projektów aktów prawnych o charakterze protekcjonistycznym. W 2008 r., po ratyfikacji protokołu o przystąpieniu Ukrainy do WTO, parlament ustawowo próbował pozostawić stawki celne na produkty rolne na poziomie sprzed akcesji, następnie pod hasłami „ochrony sytuacji krajowego producenta na rynku wewnętrznym w warunkach światowego kryzysu” próbowano wprowadzić rozmaite rozwiązania parataryfowe („tymczasowa dodatkowa stawka celna”, „tymczasowa opłata rolna”) i pozataryfowe (m.in. próba wprowadzenia obowiązkowej atestacji przez ukraińskie służby weterynaryjne wszystkich przedsiębiorstw, eksportujących produkty pochodzenia zwierzęcego na Ukrainę oraz obowiązku certyfikacji przy wwozie produktów pochodzenia roślinnego z grup towarowych taryfy celnej 07 i 08).

Akcesja do WTO okazała się korzystna dla eksporterów ukraińskich produktów rolnych, o czym najlepiej świadczy znaczne zwiększenie ich udziału w sprzedaży zagranicę ogółem. Zgodnie z protokołem akcesyjnym Ukraina musiała zrezygnować z ceł eksportowych (które najsilniej dotyczyły eksporterów zboża); dostęp do części nowych rynków został ułatwiony. Ukraińscy eksperci podkreślają jednak dysproporcje w skali wsparcia sektora rolnego na Ukrainie i w UE oraz zwracają uwagę na fakt, że unijny rynek dla części ukraińskich towarów rolnych pozostaje niedostępny. Handel towarami rolnymi to jeden z najtrudniejszych obszarów negocjacji umowy w sprawie strefy wolnego handlu pomiędzy Ukrainą i UE.

W strukturze ukraińskiego eksportu w 2008 r. udział artykułów rolno-spożywczych wynosił 16,2%, z tego udział zbóż stanowił 5,5% (3,7 mld USD), gotowe produkty spożywcze (sekcja IV) – 3,8% (2,5 mld USD), tłuszcze i oleje pochodzenia zwierzęcego i roślinnego – 2,9% (1,9 mld USD), ziarna nasion oleistych – 2,1% (1,4 mld USD), grupa towarowa 04 (mleko, produkty mleczne, jaja, miód) stanowiła 1% (690 mln USD).

W 2009 r. udział sprzedaży zbóż w eksporcie ogółem wzrósł do 9% (3,56 mld USD), gotowych produktów spożywczych (sekcja IV) – 5,3% (2,09 mld USD), tłuszczy i olejów pochodzenia zwierzęcego i roślinnego – 4,5% (1,8 mld USD), ziarna nasion oleistych – 2,6% (1,04 mld USD), grupy towarowej 04 – 1,2% (476 mln USD).

Mimo spadku w 2009 r. łącznej wartości sprzedaży zagranicznej ukraińskich płodów i przetworów rolnych do 9,5 mld USD, z 10,8 mld w 2008 r. – przy silniejszym spadku wartości eksportu ukraińskiego ogółem udział artykułów rolno-spożywczych w ukraińskim eksporcie wzrósł w ub.r. do 24%¹⁴.

Po stronie importu, gotowe produkty spożywcze stanowiły 3,1% w 2008 r. (2,68 mld USD), a 1% importu przypadło na mięso i produkty mięsne (o wartości 844 mln USD). W okresie 2009 r. udział w imporcie gotowych produktów spożywczych zwiększył się do 4,5% (2,03 mld USD), a mięsa i produktów mięsnych do 1,3% (568 mln USD).

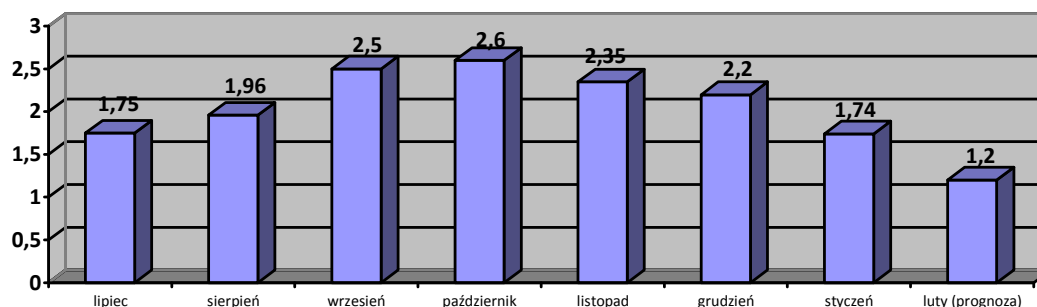
Mimo nieznacznie niższych zbiorów niż w 2008 r., eksport zbóż utrzymywał się w 2009 r. na rekordowym poziomie – wg stanu na 15 grudnia 2009 r. w roku marketingowym 2009/ 2010 wyeksportowano już 12,7 mln t zbóż (rok wcześniej – 11,4 mln t), z tego 6,4 mln t pszenicy, 3,6 mln t jęczmienia i 2,5 mln t kukurydzy. Ponadto w omawianym okresie Ukraina sprzedała za granicę 1,5 mln t rzepaku. W całym 2009 r. w porównaniu do 2008 r. eksport zboża zwiększył się o 59,6%, do 25,7 mln t (3,56 mld USD). Wg stanu na 26 stycznia 2010 r. eksport zboża w

---

¹⁴ Dla porównania, w polskim eksporcie produkty rolno-spożywcze mają udział 10-12%.

roku marketingowym 2009/ 2010 wyniósł 14,96 mln t zbóż (rok wcześniej – 13,81 mln t), z tego 7,3 mln t pszenicy, 4,1 mln t jęczmienia i 3,4 mln t kukurydzy.

Wykres 5. Eksport zboża z Ukrainy w roku marketingowym 2009/2010 (mln t)

Źródło: Ukraińska Konfederacja Agrarna

Spadek miesięcznych wielkości eksportu zboża w ostatnich miesiącach ma po części sezonowy charakter (oczekiwanie na ewentualny wzrost cen wiosną, trudne warunki pogodowe wpływające na transport), po części – jest wynikiem braku zwrotu podatku VAT dla eksporterów (powodowanym trudną sytuacją budżetową). Według prognoz Ministerstwa Polityki Agrarnej Ukrainy eksport zbóż w roku marketingowym 2009/2010 wyniesie 20 mln t (rok wcześniej – 24,7 mln t). Głównymi kierunkami eksportu zbóż są Egipt, Izrael, Syria (kukurydza); Bangladesz, Hiszpania, Korea Płd (pszenica), Arabia Saudyjska, Iran, Jordania (jęczmień). Ukraina należy do największych światowych eksporterów ziarna słonecznika i olejów roślinnych. W 2008 r. wyeksportowano 1,34 mln t olejów roślinnych (za sumę 1,6 mld USD), a w 2009 r. – 2,33 mln t (1,61 mld USD).

Według FAO, Ukraina jest obecnie jednym z największych eksporterów zbóż, z ponad 6,1-proc. udziałem w wielkości światowego eksportu zbóż w bieżącym roku marketingowym (2009/2010), po osiągnięciu niemal 8,7-proc. udziału w poprzednim roku (2008/2009)¹⁵. Na liście największych eksporterów pszenicy [tu i dalej: według danych USDA z lutego 2010 r.] Ukrainę, z 7,2-proc. udziałem w szacowanej ogólnej wielkości światowego eksportu w roku marketingowym 2009/2010 (i ponad 9% udziału w roku poprzednim), wyprzedzają jedynie USA, UE (łącznie), Rosja, Kanada i Australia. Ukraina jest też m.in. absolutnym liderem w sprzedaży za granicą jęczmienia, z 32-35-proc. udziałem w wielkości światowego eksportu w okresie ostatnich dwóch lat, a także największym na świecie eksporterem nasion słonecznika z blisko 24-proc. udziałem w wielkości światowego eksportu, oraz oleju słonecznikowego – z aż 47,4-proc. udziałem w wielkości światowego eksportu (45,7% w poprzednim roku marketingowym). Jest też drugim, po Kanadzie, eksporterem rzepaku i czwartym – po USA, Brazylii i Argentynie – eksporterem kukurydzy (5,9% udziału w wielkości światowego eksportu w bieżącym roku marketingowym i 6,6-proc. w poprzednim)¹⁶.

4. Przedsiębiorstwa rolne

Wg stanu na 1 lipca 2008 na Ukrainie zarejestrowano ponad 59 tysięcy podmiotów w sektorze rolnym (mających status osób prawnych), w tym 7879 (13,3%) spółek, 4326 (7,3%) przedsiębiorstw prywatnych, 1101 (1,9%) spółdzielni produkcyjnych, 43894 (74,3%) dużych

¹⁵ Na podst.: Food Outlook, Food and Agriculture Organization, December 2009

¹⁶ Dane: USDA.

gospodarstw farmerskich i 354 (0,6%) państwowych przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa o powierzchni rolnej pow. 1000 ha zajmowały prawie 77% ogólnej powierzchni ziemi rolnej (przedsiębiorstwa od 1000 do 5000 ha zajmowały 53,5% ogólnej powierzchni ziemi rolnej).

Tabela 6. Podział przedsiębiorstw rolnych wg wielkości posiadanej/ dzierżawionej ziemi*

	Przedsiębiorstwa		Powierzchnia ziemi rolnej	
	Liczba przedsiębiorstw	% ogólnej liczby przedsiębiorstw	tys. ha	% ogólnej powierzchni ziemi rolnej
Przedsiębiorstwa posiadające/dzierżawiące ziemię rolną	50648	85,7	21228,8	100,0
w tym o powierzchni (ha):				
do 5	5965	10,1	19,0	0,1
5,1-10,0	4213	7,1	33,5	0,2
10,1-20,0	5170	8,8	79,9	0,4
20,1-50,0	14118	23,9	536,1	2,5
50,1-100,0	4892	8,3	348,6	1,6
100,1-500,0	7572	12,8	1832,1	8,6
500,1-1000,0	2846	4,8	2049,7	9,7
1000,1-2000,0	2863	4,8	4090,4	19,3
2000,1-3000,0	1362	2,3	3338,0	15,7
3000,1-4000,0	721	1,2	2481,0	11,7
4000,1-5000,0	372	0,6	1659,7	7,8
5000,1-7000,0	313	0,5	1822,7	8,6
7000,1-10000,0	148	0,3	1216,4	5,7
Ponad 10000,0	93	0,2	1721,7	8,1
Przedsiębiorstwa nie posiadające /nie dzierżawiące ziemi rolnej	8411	14,3	x	x

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

* – według stanu na 1.07.2008 r.

Duże gospodarstwa rolne (pow. 100 ha – tj. zgodnie z polską nomenklaturą gospodarstwa wielkoobszarowe), które stanowią obecnie ponad jedną czwartą ogólnej liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w ukraińskim rolnictwie, zajmują jednocześnie aż 20,2 mln ha ziem rolnych, czyli ponad 95% ziemi, na której gospodarują wszystkie zarejestrowane w rolnictwie podmioty gospodarcze¹⁷. Odpowiada to blisko połowie wszystkich ziem rolnych na Ukrainie.

Szczególnie aktywne wydają się w ostatnich latach ogromne spółki, kontrolowane w większości przez miejscowy prywatny kapitał, w tym największe ukraińskie grupy biznesowe, a częściowo także przez kapitał zagraniczny (choć oficjalnie zarejestrowane zaangażowanie kapitału zagranicznego w sektorze utrzymuje się na niskim poziomie, ok. 860 mln USD [zob.: pkt. 6. *Inwestycje zagraniczne*]. Największe takie spółki operują na dzierżawionych gruntach o obszarach powyżej 100 tys. ha (liderzy: nawet powyżej 300 tys. ha).

¹⁷ Za ukraińską nomenklaturą – osoby prawne zarejestrowane według głównego rodzaju działalności: spółki, prywatne przedsiębiorstwa, spółdzielnie produkcyjne, gospodarstwa farmerskie, przedsiębiorstwa państwowe, przedsiębiorstwa innych form działalności (господарські товариства, приватні підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства, державні підприємства, підприємства інших форм господарювання).

Według danych zebranych i opracowanych jesienią 2009 r. przez czołowy ukraiński dziennik ekonomiczny „Dielo”, 25 największych ukraińskich firm działających w rolnictwie gospodaruje na ok. 3 mln ha dzierzawionej ziemi, co odpowiada ok. 10% całego obszaru gruntów ornych Ukrainy.

Zgodnie z opracowanym przez ww. gazetę rankingiem 25. największych holdingów działających w rolnictwie Ukrainy, tworzą go firmy należące do wpływowych ukraińskich biznesmenów (jak Privat-Agroholding I. Kołomojskiego i H. Boholiubowa, Ukrprominvest P. i A. Poroszenki, Svarog West Group K. Hryhoryszyna) bądź powiązane z największymi prywatnymi podmiotami gospodarczymi Ukrainy, w tym – operującymi w innych dziedzinach gospodarki (np. druga w rankingu MMK im. Iljicza, Agrofirma „Szachtar” przy kopalni im. Zasiadko). W rankingu [zob. poniżej] dominują jednak spółki specjalizujące się w działalności w rolnictwie.

Tabela 7. Ranking „TOP-25” – największych holdingów rolnych Ukrainy pod względem obszaru eksploatowanych gruntów ornych

	Nazwa holdingu	Powierzchnia eksploatowanej ziemi (tys. ha)
1.	Ukraińskie agrarne inwestycje	330
2.	MMK im. Iljicza	225
3.	Nafkom-Agro	200
4.	Mironowski Chliboprodukt	180
5.	Astarta-Kyiv	166
6.	Sacharnyj holding „Dakor”	163
7.	Mrija Agroholding	158
8.	Agroton	150
9.	Privat-AgroHoldin	150
10.	Raiz-Agro	130
11.	Ukrros	105
12.	Loture	101
13.	Stiomi-Holding	98
14.	Ukrzernoprom Agro	96
15.	Sintal-D	94
16.	Ukrprominvest	88
17.	Kernel Group	85
18.	Industrialna móloczna kompania	85
19.	Svarog West Group	75
20.	Nibulon	70
21.	Lendkom-Ukraina	70
22.	Agrofirma „Szachtar” przy kopalni im. Zasiadko	62
23.	Trigon Agri	49
24.	Grupa spółek „Inseko”	38
25.	Agrarna Technologiczna Kompania	32

Źródło: „Дело” Nr 160 (913), 5.10.2009 r.

Największy holding rolny Ukrainy to spółka „Ukraińskie agrarne inwestycje”, gospodarująca na 330 tys. ha ziemi. Za głównego beneficjenta spółki uważany jest obywatel Nowej Zelandii S. Jennings, współtwórca (1995) czołowej rosyjskiej firmy inwestycyjnej Renesans Capital. Druga w rankingu jest grupa firm zależnych od mariupolskiego kombinatu hutniczego MMK im. Iljicza, operująca na 225 tys. ha ziemi. Trzeci największy ukraiński holding rolny to Nafkom-Agro, kontrolujący 200 tys. ha, kojarzony z O. Krawczukiem, synem pierwszego

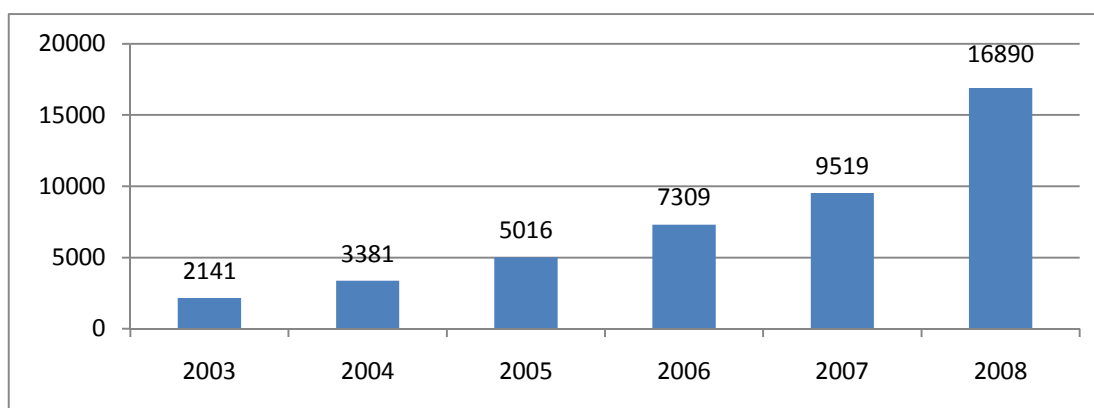
prezydenta Ukrainy L. Krawczuka. Czwarte miejsce w rankingu TOP-25 zajmuje koncern Mironowski Chliboprodukt, potentat w produkcji i przetwórstwie drobiu, gospodarzący na 180 tys. ha ziemi. Na 5. miejscu w rankingu znajduje się czołowy producent cukru „Astarta-Kiev”, kontrolowana przez W. Iwanczyka i W. Korotkova, część holdingu Astarta, którego akcje notowane są na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Znaczna część największych holdingów Ukrainy gospodaruje na terenach więcej niż jednego obwodu (województwa) Ukrainy; np. holding „Ukraińskie agrarne inwestycje” operuje aż w dziesięciu obwodach. Holdingi takie specjalizują się często na różnych rodzajach działalności, od produkcji roślinnej i zwierzęcej, po przetwórstwo, przechowalnictwo czy sprzedaż eksportową.

W 2008 r. przedsiębiorstwa sektora rolnego przyciągnęły kredyty na łączną kwotę 20 mld UAH. Według Ministerstwa Polityki Agrarnej Ukrainy, wartość udzielonych w 2009 r. kredytów przedsiębiorstwom sektora wyniosła jedynie 5,8 mld UAH¹⁸ (z czego 44% stanowiły pożyczki preferencyjne). W 2009 r. z kredytów skorzystało jedynie 2 tys. przedsiębiorstw (w tym 934 z kredytów preferencyjnych), ponad 70% uzyskanych kredytów stanowiły kredyty krótkoterminowe. B. duże, trzykrotne zmniejszenie akcji kredytowej dla rolnictwa nie przełożyło się jednak na wyniki przedsiębiorstw sektora – ponad 80% z nich, według wstępnych danych, osiągnęło zysk z działalności (według wstępnych danych; w skali całej gospodarki ponad 41% przedsiębiorstw odnotowało straty na działalności), co oznacza poprawę w stosunku do 2008 r. (71% przedsiębiorstw „na plusie”).

Wielkość inwestycji w kapitał podstawowy w sektorze rolnym w 2008 r. wyniosła 16,9 mld UAH (7,2% ogółu inwestycji w kapitał podstawowy na Ukrainie, w 2001 r. wskaźnik ten wynosił 5%). W okresie styczeń-wrzesień 2009 r. w kapitał podstawowy w sektorze rolnym zainwestowano 5,2 mld UAH (co stanowiło 48% wielkości inwestycji w kapitał podstawowy w sektorze w analogicznym okresie ub.r.).

Wykres 6. Wielkość inwestycji w kapitał podstawowy w sektorze rolnym (mln UAH)

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

5. Inwestycje zagraniczne

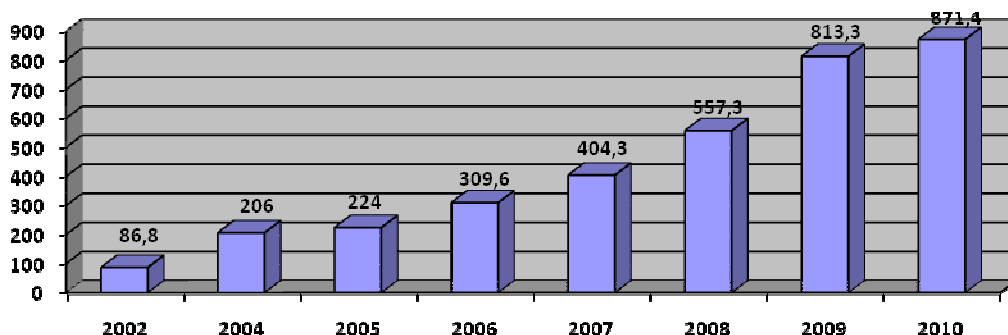
Wielkość bezpośrednich inwestycji zagranicznych w sektorze rolnym wyniosła wg stanu na 1.01.2010 prawie 871,4 mln USD, czyli 2,2% ogółu BIZ na Ukrainie (kwota ta nie zawiera

¹⁸ Dostępne są dane na dzień 3 grudnia 2009 r.

inwestycji przyciągniętych poprzez emisję akcji). 36% z tej kwoty pochodziło z Cypru, 16,4% z Wlk. Brytanii, 5,8% ze Stanów Zjednoczonych, 6,7% z Niemiec, po 3,3% z Holandii i Austrii, 2,6% z Francji, 2,1% z Rosji. Do największych podmiotów w ukraińskim rolnictwie kontrolowanych przez kapitał zagraniczny zaliczają się m.in. holdingi „Ukraińskie agrarne inwestycje”, „Ukrzernoprom Agro”, czy należący do duńskiego kapitału „Trigon Agri”.

Dane oficjalnej statystyki, podobnie jak w odniesieniu do BIZ w innych sektorach miejscowej gospodarki, nie do końca precyzyjnie oddają jednak rzeczywisty stan spraw dot. pochodzenia kapitału zagranicznego w sektorze rolnym Ukrainy. Część przedsiębiorstw, podobnie jak w przypadku innych sektorów gospodarki, kontrolowana jest przez ukraińskich właścicieli poprzez spółki zarejestrowane w krajach trzecich, jak w przypadku zamkniętej spółki akcyjnej „Mironowski Chliboprodukt” (według cytowanego wcześniej rankingu TOP-25 gazety „Dielo” – czwarty największy ukraiński holding pod względem wielkości ziemi, na której gospodaruje), której 99,8% akcji należy do zarejestrowanej na Cyprze spółki Raftan Holding Limited; „Agroton” (100% akcji holdingu kontroluje cypryjska PLC Agroton); „Ukrzernoprom Agro” (którego blisko 100% akcji należy do zarejestrowanej w Austrii firmy MCB Agricole Holding AG), etc. Wiele znaczących miejscowych przedsiębiorstw kontrolowanych jest np. przez osoby bądź podmioty powiązane (bądź reprezentujące) kapitał rosyjski, stąd ich struktura własnościowa pozostaje niejasna¹⁹.

Wykres 7. Wielkość skumulowanych bezpośrednich inwestycji zagranicznych w sektorze rolnym (wg stanu na 1.01 danego roku, mln USD)

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

6. Podsumowanie i perspektywy

Mimo mniejszych niż w roku poprzednim zbiorów zbóż, wysokie, przekraczające średnią z ostatnich lat wyniki za 2009 r. (najlepsze w mijającym dziesięcioleciu – po tych z roku 2008) potwierdzają ogromny potencjał produkcyjny ukraińskiego rolnictwa. W zakresie produkcji zbóż miejscowi branżowi eksperci szacują go nawet na poziomie 90-100 mln ton, a więc dwukrotnie wyższym niż średnia wielkość za ostatnie dwa lata; w zakresie produkcji mięsnej – na poziomie 7,5 mln ton, tj. prawie trzykrotnie więcej niż w 2009 r. (2,73 mln ton). Poważnym wyzwaniem w powyższym kontekście pozostaje jednak mała liczba certyfikowanych składów i mała powierzchnia przechowalnicza zbóż.

¹⁹ Tak np. „Ukraińskie agrarne inwestycje” – największy ukraiński holding rolny wedle rankingu „TOP-25” – uważany jest raz za firmę kontrolowaną przez Nowozelandczyka S. Jenningsa, innym razem przez rosyjską firmę Renesans Capital, z której rozwojem wiąże się kariera S. Jenningsa. „Svarog West Group” kontrolowana jest przez K. Hryhoryszyna, pochodzącego z Zaporozża rosyjskiego biznesmena, którego główne aktywa i główny biznes od lat skoncentrowane są jednak na Ukrainie.

W powyższym kontekście atutem Ukrainy jest niewątpliwie bardzo duży areał ziemi rolnej, przy czym ziem wysokiej klasy (czarnoziem), korzystne położenie – z bliskim dostępem do portów czarnomorskich oraz blisko chłonnych rynków unijnych (co daje konkurencyjne przewagi logistyczne i kosztowe) oraz relatywnie niskie koszty pracy²⁰. Możliwe duże inwestycje w sektorze powinny w średnio- i długoterminowej perspektywie wpłynąć także na poprawę osiąganych plonów najważniejszych ukraińskich upraw – dużo niższych wciąż w porównaniu ze średnimi plonami w UE, a w przypadkach niektórych kultur zbożowych nawet w porównaniu z sąsiednią Białorusią (dysponującą znacznie gorszymi pod względem jakości gruntami ornymi od Ukrainy), znacznie lepszych jednak już dziś niż w Rosji czy Kazachstanie – regionalnych konkurentach Ukrainy na światowych rynkach rolnych.

Mimo bardzo dobrych wyników ukraińskiego rolnictwa w ostatnich latach, ten sektor miejscowej gospodarki wymaga wciąż ogromnych inwestycji i nakładów na modernizację. Według ukraińskich ekspertów, na niższą urodzajność na Ukrainie wpływają m.in. niedostateczne nakłady na nawożenie gruntów oraz na modernizację parku maszyn rolniczych. Zgodnie z danymi Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy, stosowanie nawozów mineralnych na 1 ha zasiewów zmniejszyło się w ze 141 kg w 1991 r. do 13 kg (!) w roku 2000, by w 2008 r. osiągnąć poziom 57 kg (dla porównania: w roku marketingowym 2007/2008 zużycie nawozów mineralnych w Polsce wynosiło 132,6 kg²¹).

Ukraińska statystyka za lata 1991–2008 wykazuje ponad 2,5-krotny spadek liczby eksploatowanych w miejscowym rolnictwie traktorów i kombajnów zbożowych (z blisko 500 tys. do 177,4 sztuk traktorów i z ponad 105 tys. do 39,1 tys. sztuk kombajnów). W omawianym okresie nastąpił jeszcze większy spadek, przy czym kontynuowany w każdym kolejnym roku, liczby dożarek i systemów udojowych w przedsiębiorstwach rolnych, z ponad 75 tys. do 11,4 tys. sztuk. Według prezydenta Ukraińskiej Agrarnej Konfederacji L. Kozaczenki, Ukraina mogłaby zwiększyć urodzajność do średniego poziomu unijnego przy dwukrotnym zwiększeniu ilości stosowanych nawozów mineralnych i szybszej modernizacji parku maszynowego. Według prezydenta UAK, w produkcji roślinnej Ukraina stosuje 5,7-krotnie mniej nawozów mineralnych od średniego poziomu w UE, a ilość stosowanej techniki rolniczej w przeliczeniu na 1 ha ziemi rolnej jest czterokrotnie niższa niż w UE²².

Rozpatrując szanse dla rozwoju i atuty ukraińskiego sektora rolnego należy także zwrócić uwagę na duży rynek wewnętrzny (46 mln konsumentów). Według danych Ukraińskiej Konfederacji Agrarnego Biznesu w 2008 r. spożycie mięsa wyniosło 51 kg/osobę (wzrost o 21,4% w porównaniu do roku poprzedniego, Polska – 75kg/osobę), jaj – 265 szt./osobę (wzrost o 5,6%, Polska – 205 szt.), olejów roślinnych – 15 kg/osobę (wzrost o 10,3%), owoców – 43 kg/osobę (wzrost o 2,1%, Polska – 54,5 kg/osobę), warzyw – 130 kg/osobę (wzrost o 2,6%, Polska – 115 kg/osobę). Z uwagi na wzrost cen spadło natomiast spożycie mleka i produktów mlecznych (o 9% do 213 kg/osobę), ziemniaków (o 2% do 131 kg/osobę, Polska – 119 kg/osobę) i chleba (o 4% do 114 kg/osobę). W części przypadków są to wskaźniki pozwalające prognozować wzrost spożycia na osobę.

---

²⁰ Średni poziom wynagrodzenia w sektorze rolnym w 2009 r. wyniósł 1206 UAH, czyli równowartość ok. 150 USD. Poza rybołówstwem lądowym jest to najniższy wskaźnik wynagrodzeń w sektorach gospodarki narodowej, dużo niższy od średniomiesięcznego poziomu wynagrodzenia na Ukrainie, który w ub.r. wyniósł 1906 UAH.

²¹ Dane za: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi RP.

²² „Отечественные аграрии используют меньше удобрений, чем европейские”, news.liga.net, za: www.ukrbiznes.com, 28.11.2008.

Poważnym wyzwaniem w kontekście rozwoju rolnictwa ukraińskiego jest polityka państwa. Wprawdzie dzięki szczególnym warunkom opodatkowania działalności rolniczej producenci rolni znajdowali się dotychczas w uprzywilejowanej pozycji²³, na perspektywę działalności przedsiębiorstw i sytuacji w rolnictwie negatywnie wpływa jednak ogólna chwiejność reform i brak długofalowej strategii gospodarczej, związany ze zmieniającymi się priorytetami kolejnych rządów i uzależniony od, niezbyt stabilnej w ostatnich latach, sytuacji politycznej.

Polityka podatkowa jest nieprzewidywalna, podobnie jak realizacja programów modernizacji i unowocześniania produkcji. Przyjmowane bądź planowane projekty działań często są niepodejmowane w związku z kiepską kondycją finansów publicznych. Np. w projekcie budżetu na rok 2010 na finansowanie sektora rolnego przewidziano 6 mld UAH (mniej o 5,6% niż w roku 2009), w tym na wsparcie bezpośrednio – 735 mln UAH (w 2009 roku – 2 mld UAH). W najbliższym czasie realizacja programów wsparcia dla rolnictwa stoi jednak pod znakiem zapytania w związku z nieprzyjęciem ustawy budżetowej na 2010 r. Na 3,5 mld UAH szacowano pod koniec minionego roku zadłużenie państwa wobec eksporterów zboża z tytułu niezwróconego podatku VAT.

W związku z kryzysem gospodarczym i ograniczonymi możliwościami wsparcia ze strony państwa, w krótkoterminowej perspektywie można oczekiwać wystąpienia problemów – zwłaszcza w przedsiębiorstwach, zajmujących się produkcją mięsną i mleczną (co wynika z prognozowanego wzrostu kosztu surowców przy jednoczesnym ograniczeniu dotacji dla producentów). Dodatkowym negatywnym czynnikiem w 2010 r. mogą być problemy z kredytowaniem, co będzie mieć szczególne znaczenie dla małych i średnich przedsiębiorstw rolnych, ze względu na zależność płynności finansowej przedsiębiorstw sektora od sezonowości produkcji i dochodów ze sprzedaży. Przedłużanie się problemów sektora bankowego wpływać będzie na ograniczenie akcji kredytowej na potrzeby sektora rolnego. Według wiceministra rolnictwa Ukrainy B. Supychanowa, kredytowanie sektora w 2009 r. zmniejszyło się trzykrotnie w porównaniu do roku 2008. Obecnie praktycznie nie są udzielane kredyty długoterminowe dla rolnictwa²⁴.

W perspektywie średnioterminowej istotnym czynnikiem, który wpływał będzie na działalność w rolnictwie, jest ciągle obowiązujące moratorium na swobodny obrót ziemią. 24 listopada 2009 r. Sąd Konstytucyjny unieważnił ustawę, m.in. przedłużającą do końca 2009 r. obowiązywanie moratorium na sprzedaż ziemi. 22 grudnia 2009 r. Rada Najwyższa Ukrainy, nowelizując Kodeks Ziemski Ukrainy, po raz kolejny przedłużyła jednak obowiązywanie moratorium do 1 stycznia 2012 r. (29 grudnia 2009 r. prezydent Ukrainy zawetował tę nowelizację, jednak 19 stycznia 2010 r. Rada Najwyższa przełamała to weto). Powyższe decyzje doprowadziły do kolejnego prawnego zamieszania wokół funkcjonowania rynku ziemi, co, zdaniem niektórych obserwatorów, umożliwiło legalizację własności ziemi w

---

²³ Ustawa o „O jednolitym podatku rolnym” pozwala im na przejście z systemu normalnego opodatkowania na jednolity podatek rolny (JPR). Podstawą opodatkowania JPR jest normatywna wartość ziemi rolnej (stawka podatku wynosi 0,15% wartości ziemi dla gruntów ornych i pastwisk, 0,09% dla wieloletnich plantacji). Podatek opłaca się w trybie miesięcznym (w dwóch pierwszych kwartałach roku po 10%, w trzecim i czwartym kwartale – odpowiednio 50% i 30% jego wartości). Dodatkowo, zgodnie z ustawą „O podatku od wartości dodanej” producentom rolnym przysługuje specjalny tryb opodatkowania VAT. Zgodnie z pkt. 8.2 ustawy, suma podatku VAT naliczona producentowi rolnemu za wartość sprzedanej przez niego produkcji rolnej zostaje do dyspozycji producenta i może być przeznaczona na cele produkcyjne. Specjalny tryb opodatkowania dla producentów mięsa i mleka był dotychczas jedyną formą wsparcia ze strony państwa dla tych producentów.

²⁴ Za: „*Инвестгазета*”, 14-20.12.2009.

okresie trwania luki prawnej²⁵ (czyli od decyzji Sądu Konstytucyjnego z 24 listopada ub.r. do wejścia w życie nowelizacji Kodeksu Ziemskiego).

Według komentatorów, przedłużenie moratorium sprzyjać może dalszej obszarowej ekspansji wielkich ukraińskich holdingów rolnych, kontrolowanych przez miejscowy kapitał: są one lepiej zorientowane od zagranicznych koncernów w zawiłościach miejscowego prawa i doświadczone w rozwoju działalności opierającej się na dzierżawie ziemi. Nie wykluczone jest jednak wchodzenie międzynarodowych koncernów w ukraińskie rolnictwo – poprzez kupno akcji ukraińskich holdingów rolnych, notowanych na zagranicznych rynkach. Warto w tym kontekście odnotować, iż w ostatnich latach, zwłaszcza do początku kryzysu gospodarczego w drugiej połowie 2008 r., ukraińskie spółki rolne należały do najaktywniejszych ukraińskich podmiotów, wychodzących na międzynarodowe rynki finansowe poprzez sprzedaż swoich akcji i innych papierów wartościowych.

Duży areal ziemi i rynek wewnętrzny oraz niskie koszty pracy stanowią solidną podstawę dla rozwoju gospodarstw wielkoobszarowych. Mimo kryzysu gospodarczego, który sam w sobie stanowi silny impuls do restrukturyzacji i specjalizacji produkcji (poprzez np. wyprzedaż niestrategicznych aktywów), w sektorze odnotowywane są przejęcia i połączenia podmiotów. Analitycy przewidują dalsze zwiększenie tym sposobem obszaru dzierżawionej ziemi przez czołowe holdingi rolne, takie jak „Mironowski Chliboprodukt” (do ok. 200 tys. ha), „Astarta”, „Mrija Agroholding”, „Kernel Group” (aż do 250 tys. ha). Procesy konsolidacji postępują także w sektorze produkcji cukru, produkcji oleju słonecznikowego²⁶.

Wyniki uzyskiwane w ostatnich latach przez sektor rolno-spożywczy Ukrainy dowodzą, iż ten sektor ukraińskiej gospodarki jest jednym z najatrakcyjniejszych – choć wciąż w dużej mierze potencjalnych – kierunków inwestycji zagranicznych, w tym polskich. Niedoinwestowane przetwórstwo rolno-spożywcze, logistyka i infrastruktura przechowalnicza – są już dziś perspektywnym kierunkiem lokowania inwestycji zagranicznych. Atrakcyjne wydaje się inwestowanie w produkcję, co uzasadniają rosnący światowy popyt i ceny produkcji rolnej oraz wysoki potencjał rozwojowy miejscowego rolnictwa (możliwe podwojenie urodzajności zbóż, perspektywy rozwoju dużego wewnętrznego rynku konsumpcyjnego). Przedłużane wciąż moratorium na swobodny obrót ziemią nie wydaje się tu być barierą: kapitał zagraniczny zyskuje kontrolę nad miejscową produkcją np. poprzez nabywanie akcji ukraińskich koncernów rolnych notowanych już na giełdach zagranicznych, wychodząc najwyraźniej z założenia, iż ukraiński sektor rolno-spożywczy może w niedalekiej przyszłości stać się jedną z lokomotyw miejscowej gospodarki.

Oprac. A. Tarasewicz, A. Sarna
Wydział Ekonomiczny Ambasady RP w Kijowie

---

²⁵ Poprzednia luka prawna odnośnie funkcjonowania rynku ziemi miała miejsce od 1 stycznia 2007 r., kiedy przestało obowiązywać moratorium na swobodny obrót ziemią, do 12 stycznia 2007 r., kiedy ponownie wprowadzono (przedłużono) je ustawą. Na podst.: Tymczasowo legalna sprzedaż ziemi na Ukrainie, „Tydzień na Wschodzie”, OSW, 9.12.2009 r.

²⁶ Np. 13 stycznia 2010 r. trzeci na Ukrainie pod względem wielkości producent oleju słonecznikowego, notowany na giełdzie w Warszawie holding Kernel Group – zawarł opcję na zakup za 42 mln USD kontrolnego pakietu akcji Allseeds Group, wicelidera na rynku oleju słonecznikowego. Realizacja opcji da Kernel Group pozycję lidera na rynku (łącznie udział Kernel Group i Allseeds Group w produkcji oleju słonecznikowego w 2009 r. sięga 32%; dotychczasowy lider, Cargill Ukraina, ma 24-proc. udział w produkcji).